

Föredrag på Släktföreningen von Knorring rf:s XX ordinarie släktmöte den 7 september 2019

Riddarhuset och Knorringar

”En klar och retorisk riddarhustalare i gammal, god stil gärna åberopande historiska exempel” (snart sagt den ende för övrigt av denna typ)

Den som får detta mycket positiva epitet i P.O. von Törnes verk Finlands Riddarhus från 1935 är hovrättsassessor *Eugen Theodor von Knorring*.

Eugen von Knorring var riddarhussekreterare (han innehade således i princip samma tjänst jag har nu) under åren 1855–63, dvs en epok av stora och omvälvande frågor. Innan jag går närmare in på Eugens insatser Riddarhuset till fromma tar jag oss till hösten 1809.

Efter freden i Fredrikshamn delades det svenska riket i två delar, varav den östra införlivades med det ryska riket. Bägge delarna, dvs återstoden av det svenska riket och det nya storfurstendömet Finland var tvungna att omdefiniera sig på basen av de kort de fått sig tilldelade.

För storfurstendömet Finlands del betydde det att man var tvungen att skapa egna administrativa institutioner för att ersätta förlusten av gemensamma svenska organ och ämbeten. Man behövde en egen regering, beskattning, ärkebiskop m.m. Genom Borgå lantdag 1809 hade kejsaren bekräftat de fyra stånden i Finland som politiska korporationer med rätten att, sammankallade av monarken, sammankomma till ständermöten. Man skulle följa rådande praxis som byggde på den lagstiftning som varit gällande i storfurstendömet före 1809. Ett av dessa stånd, enligt ståndssamhällets traditioner och hierarkier det främsta ståndet, var adelsståndet eller *Ridderskapet och Adeln*, såsom adeln benämndes som politisk korporation.

Ridderskapet och Adeln etablerade sig i mars 1809 vid lantdagen i Borgå i förminskad, finsk form. Ståndet uppfattade sig ännu inte formellt som ett nytt finskt riddarhus, utan som en utbruten del av det svenska riddarhuset och man följde samma mönster som man tidigare. Ståndet var indelat tre klasser enligt den klassindelning som hade återinförts av Gustav III år 1778. Ståndets medlemmar var mycket måna om att följa riksdagsordningen och riddarhusordningen så noggrant som möjligt under de rådande omständigheterna. Man ville inte öppna för förändringar och reformer som kunde vara till ståndets nackdel.

Det är inte svårt att förstå försiktigheten i denna ovissa tid. Sammanlagt omkring sjuttio av de drygt tvåhundra adelsätterna som var bosatta i Finland var representerade under lantdagen i Borgå i mars 1809. Många ätter kunde eller ville inte närvara för att de möjliga lantdagsmännen var officerare och ännu involverade i kriget mot den ryska överheten som hade sammankallat lantdagen. En del av dessa officerare deltog faktiskt i riksdagen i Stockholm 1809–1810. Några ätter (Mannerheim, von Knorring, m.fl.) var representerade både i Stockholm och i Borgå. Alla representanter för en ätt bodde ju inte nödvändigtvis inom det område som senare skulle bli Finland, eller inom det som skulle förbli Sverige. Vem som blev finsk adel och vem som förblev svensk var inte heller fastslaget eftersom gränsdragningen skedde först i september 1809.

Artikel tio i fredsfördraget som slöts mellan Sverige och Ryssland först i Fredrikshamn den 17 september 1809 fastslog att ryska kejsarens och svenska kungens undersåtar, under en tid av tre år, skulle ha full

frihet att bosätta sig i vilketdera landet man önskade, kungariket Sverige eller storfurstendömet Finland. Tiden förlängdes senare. Kravet var att man sålde eller överlät all egendom i det land man inte bosatte sig i.

Det flyttades både till och från Finland. I många familjer valde några söner att förbli svenska medborgare medan andra valde att stanna i Finland. Ett typiskt exempel härpå är Henrik Gustav von Knorrings söner varav två stannade i svensk militärtjänst, en i finsk och en i rysk.

Adelsståndet vid lantdagen satte genast i gång att skapa förutsättningarna och ramarna för det egna ståndets verksamhet i den förminskade finska formen som verkade bli bestående. Två dagar efter lantdagens invigning i domkyrkan den 28 mars 1809 valdes ett riddarhusutskott bestående av nio ledamöter. Utskottet fick i uppgift att författa en provisorisk matrikel, att föreslå en introduktionsavgift för de adelsätter som skulle komma att introduceras i framtiden och att författa ett "*Project til Organisation af Finskt Riddarhus*".

Frågan om en finsk riddarhusbyggnad diskuterades redan här och det uppfattades som självklart att ståndet, då det av omständigheterna hade skiljts från det svenska riddarhuset, skulle låta uppföra en egen riddarhusbyggnad. I denna byggnad skulle det finnas en riddarhussal samt kansli och arkiv samt bostäder för riddarhuseskreteraren och vaktmästaren. Riddarhussalen var den planerade byggnadens symboliska och politiska centrum: där man skulle hänga upp släktvapnen och sammankomma till plenum. Den stora frågan var hur man skulle finansiera detta. Utskottet föreslog att man skulle skapa en riddarhusfond, men det var oklart hur man skulle få medel till den. Nya introduktionsavgifter kunde inte krävas av de existerande ätterna som redan hade betalat introduktionsavgift till Riddarhuset i Stockholm. Man hoppades i detta skede på "vår den Milde Nådige Monarks frikostighet". Utskottet diskuterade också var man borde uppföra riddarhuset. Diskussionen belyser den rådande osäkerheten över hur det nya storfurstendömet skulle gestalta sig under de kommande åren.

Både landets politiska och geografiska framtid skulle skapas och det var inte heller klart vilken stad som skulle uppfattas som en blivande huvudort. Åbo var inte det självklara valet - inte heller lantdagen hade sammanträtt där - och utskottet stannade för att föreslå Tavastehus, "denna mitt i landet belägna stad", en stad där det kanske "i en framtid anses för ett skäl att dit koncentrera flera större publika verk".

Dessa tankegångar ter sig svårförståeliga idag, men vi bör komma ihåg att vid denna tidpunkt var inte Helsingfors landets obestridda centrum. Tavastehus var däremot sedan 1776 landshövdingens residensstad. Det hade alltså funnits ett intresse att utveckla Tavastehus. Möjligen var det viktigaste motivet härtill att helt enkelt att välja en ort som inte var Åbo.

Vi skall också minnas att vid denna tidpunkt, dvs våren 1809 var storfurstendömet gränser ännu inte helt fastslagna. Av någon anledning inkluderade man vid denna tidpunkt ofta inte Lappland. Talande är att de nyrenoverade landskapsvapnen här på Riddarhusets fasad inte inkluderar Lapplands vapen.

Om man ser på Finlands geografi uttryckligen ur adelsståndets perspektiv kommer vi till att Tavastehus sannolikt på ett ungefär låg i mitten av det område där adelns gods och herresäten låg, dvs i Åboland, Nyland, Tavastland, Savolax och Kymmenedalen (vid denna tidpunkt hade ju Viborgs län ännu inte införlivats med storfurstendömet Finland).

Utskottet gjorde också upp planer för hur riddarhusdirektionen borde arbeta. Till direktionens uppgifter hörde bland annat att bevilja introduktion och ta emot introduktionsavgift av adlade ätter, vårda

riddarhusets handlingar, värdepapper och byggnader samt ansvara för arkivet och de genealogiska samlingarna som skulle sammanställas. Man formulerade alltså en ordning för en organisation som man tänkte sig att den skulle bli, men som ännu inte fanns, med byggnad, värdepapper och arkiv. Riddarhusets tjänstemän skulle vara en sekreterare, en kamrer, en fiskal och en kanslist, vilka själva skulle vara av adlig börd. Sekreteraren skulle vara ansvarig för arbetet med matrikeln och genealogierna. När lantdagen avslutades i juli 1809 valde adelsståndet, på uppmaning av kejsaren, inom sig en riddarhusdirektion bestående av sex direktörer, samt en sekreterare, en fiskal och en riddarhuskanslist. Ståndet hade bearbetat riddarhusutskottets förslag till fast organisation för ståndet och detta överlämnades till Alexander I.

Det kom dock att förflyta hela 7 år innan Alexander I tog ställning till förslaget. Under åren fram till 1816 var andra frågor än Finlands Riddarhus mera överhängande ur ryskt perspektiv. Napoleons arme gick mot Moskva och detta var långt viktigare för Alexander I. Greve Gustaf Mauritz Armfelt, som drivit de finska ärendena, insjuknade och avled den 19 augusti 1814 i Tsarskoje Selo. Först 1816 kom riddarhusärendet till behandling och utmynnade i ett kejsarligt reskript den 6 juni 1816.

I reskriptet 1816 förklarade Alexander I att riddarhusdirektionen genast skulle träda i verksamhet. Det behövdes en institution som kunde uppta de av kejsaren nobiliserade, och de till grevar och friherrar upphöjda adelsmännen i Finlands Ridderskap och Adel. Kejsaren hade valt att stöda sig på det existerande systemet med de fyra stånden och speciellt på det främsta ståndet, dvs adelsståndet eller Ridderskapet och Adeln. Alexander I följde här den sedan länge etablerade ryska praxisen att bibehålla och härska genom det erövrade områdets egen elit, Adeln förblev därför det inflytelserika skikt som det hade varit under svenskt styre. Det förefaller också ha varit viktigt för kejsaren att se av honom nobiliserade, baroniserade och i greveståndet upphöjda personer i huvudrollen i det nya storfurstendömet. Det fanns också flera nyutnämnda som behövde ett riddarhus där de kunde bli introducerade. Alexander I behövde nu en struktur för att kunna belöna sina trognaste undersåtar och det var därför viktigt att Riddarhuset som institution formellt började fungera.

Det för immatrikuleringen bestämda året 1818 blev ett arbetsdrygt år. Ansökningstiden för introduktion på Riddarhuset hade gått ut i slutet av 1817 och ett stort antal ansökningar hade kommit in. Alla adliga ätter som ville immatrikuleras på Finlands Riddarhus skulle inom 1817 skriftligen anmäla sig och sända fullständiga och verifierade genealogiska uppgifter och stamtavlor.

Vid behandlingen av ansökningarna visade sig att ett flertal krävde kompletteringar, bland dem ätterna von Knorring (nr 9 och 138) som uppmanades inkomma med fullständigare utredningar inom juni månad. Ansökan för den friherrliga ätten von Knorring godkändes den 18 september 1818 och den adliga ätten von Knorring först den 13 oktober 1818. Ätten Knorring immatrikulerades redan den 28 januari 1818.

Frasen "adliga ätten von Knorring immatrikulerades på Finlands Riddarhus under N:o 138 den 13 oktober 1818" är dock felaktig. Datumet betecknar endast datumet för direktionens möte då beslutet fattades. Numreringen kom först senare. Den 18 juni 1819 fattade direktionen beslutet att skriva till numrering av de anmälda och för immatrikulering godkända ätterna. Intressant är att direktionen delegerade frågan till friherre *Vilhelm Paul Carpelan* och därefter befattade sig föga med frågan.

Numreringen för de s.k. gamla ätterna baserades långt på den svenska ordningsföljden, dvs med respekt för ätternas åldersföljd. För de nya ätterna följde numreringen introduktionen. Adliga ätten Boije av Gennäs, som hade adlats i Sverige redan 1625 fick N:o 1 (i Sverige N:o 16). Adliga ätten Knorring naturaliserad 1672 (N:o 809) fick i Finland N:o 66. Den friherrliga grenen (baroniserad 1720), som härstammar från denna ätt, fick i Finland N:o 9. Adliga ätten von Knorring, dvs den ätt som de flesta av oss tillhör, blev naturaliserad i Sverige 1756 (N:o 1976) och fick N:o 138.

Ätten Soisalon-Soininen (N:o 282) introducerades så sent som 1905. Följande år tillkom ännu tre ätter; genom adoption på friherrliga ätten Hisingers nummer den friherrliga ätten Hisinger-Jägerskiöld (N:o 29) och på den friherrliga ätten Indrenius nummer den friherrliga ätten Indrenius-Zalewski (N:o 51). Introduceringen av den friherrliga ätten Langhoff (N:o 63) 14.01.1912 var den sista i Finland (direkt i den friherrliga klassen).

Mellan åren 1818 och 1918 hade de introducerade ätterna ökat med 22 från 194 till 216. Ökningen faller, märkligt nog, nästan helt på de friherrliga ätternas del. Man kan konkludera att den finländska adeln aristokratiserades under den ryska tiden. Efter 1809 hade 130 nya ätter tillkommit (150 nummer). Av dem kvarlevde 1917 ungefär 100, vilket innebär ungefär hälften av de då levande ätterna tillhörde tiden efter 1809. Vår nulevande adel är alltså relativt ung! Till de verkligt gamla ätterna räknar von Törne endast ett tiotal ätter. Dessa är Creutz, Wrede af Elimä, Rehbinder, Mellin, von Knorring, Stackelberg, von Friesendorff, von Nolcken, Carpelan, Boije af Gennäs, osv.

Von Törne konkluderar att riddarhusdirektionerna överlag förfarit med urskiljning och rätt stor stränghet. Man försummade inte begära in kompletteringar (som i fallet von Knorring). Vad beträffar introduktionen av nya ätter kunde man ju blott följa de kejsarliga besluten och se till att vederbörliga avgifter inlevererades.

Under 1820 hade immatrikulering av de flesta ätter ägt rum. En positiv konsekvens av introduceringen av de av kejsaren nobiliserade och baroniserade ätterna var att Riddarhusets ekonomi hade förstärkts och institutionen kunde börja stå på egna ben.

Fram till 1820 sammanträdde Riddarhusdirektionen i Åbo. Från och med den 25 februari 1820 sammanträdde direktionen i Helsingfors. Ett eget hus hade man ännu inte, men Riddarhusets växande tillgångar av kontanter och reverser (Riddarhuset lånade även ut medel till sina medlemmar) förvarade man i en av järnplåtar tillverkad kista försedd med tre lås och beskaffad så att den kunde skruvas fast i golvet.

Under perioden 1820 till 1855 låg inga omvälvande frågor på direktionens bord. Det tidigare ambitionen och tanken att uppföra en riddarhusbyggnad dryftades vi flera tillfällen, men diskussionerna ledde inte till några konkreta resultat. Det fanns redan under 1840-talet tillgångar som kunde ha möjliggjort en realisering av planerna, men det fanns ingen klar opinion för byggandet av ett eget hus. Redan på 1840-talet fick det då öde kvarteret Servalen i Regeringsgatans östra ända av allmänheten benämningen "riddarhustomten". Även på en karta av C. W. Gyldén, som utkom 1837, är kvarteret Servalen upptagen av en rektangel som bär beteckningen Riddarhustomt.

Låt oss nu efter denna långa historiska utveckling återvända till året 1855 och *Eugen Theodor von Knorring*. Efter decennier av ett mera stilla och schematiskt arbete började ett visst missnöje skönjas bland ståndsbröderna. Adeln ägde vid denna tidpunkt ingen formell korporativ makt eftersom ingen lantdag sammankallats sedan 1809. Makten utövades istället individuellt av adliga officerare och högre tjänstemän.

De under mitten av 1800-talet ökande spänningarna i flera europeiska länder gjorde sig även påminda inom ridderskapet och adeln. Liberalare tankar som fann fotfäste i många europeiska samhällen växte fram även inom adelsståndet. Samtidigt stärktes en konservativ korporativ anda fram inom adeln i Tyskland, Sverige och Finland. Meningsskiljaktigheterna mellan de konservativa och liberala ståndsmedlemmarna kom att färga arbetet inom riddarhusdirektionen. Den 9 juni 1845 inlämnades en skrivelse undertecknad av fyra ståndsmedlemmar befullmäktigade av 86 andra adelsmän. I skrivelsen yrkar man på bättre insyn i Riddarhusets finanser och verksamhet samt påtalar behovet att få ett eget hus. Man önskar även att Ridderskapet och Adeln sammankallas till ett möte. En dylik propå hörde under medlet av 1840-talet inte till det normala kutym. Under denna tidsperiod försökte man i allmänhet undvika all sorts medborgerlig verksamhet på det samhälleliga området för att inte stöta sig med byråkratin och kejsaren. Monarken reagerade om inte negativt så i alla fall inte speciellt positivt till ståndets initiativ. Nikolaj I fann det – inte oväntat – inte motiverat att adelsståndet skulle sammankallas till gemensamma överläggningar. Han meddelade dock nådigt Att Ridderskapet och Adeln kan välja åtta medlemmar för att granska riddarhusdirektionens förvaltning samt besluta om byggande av en riddarhusbyggnad.

I februari 1855 var det tid att skrida till nyval av riddarhusdirektion samt tjänstemän. Till ny riddarhussekreterare valdes nu *Eugen Theodor von Knorring*. Von Törne konstaterar att man i *von Knorring* erhöll en kraft, som kom att vara verksam särskilt inom det genealogiska området och som omedelbart med iver ägnade sig åt just denna del av sin uppgift. Redan vid det andra mötet den 27 mars 1855 kunde *Eugen Theodor von Knorring* meddela att han skaffat sig ett nödigt biträde för att kunna fullständiga de genealogiska och biografiska samlingarna. Uppgiften att skapa och upprätthålla en matrikel och erhålla ätternas genealogiska information var viktig för adelsståndet eftersom bördens var så central för själva adelskapet. Adel blev man i Finland och Sverige endast genom monarkens val och välvilja (genom nobilisering), genom äktenskap (kvinnor) och genom att på svärdssidan härstamma från någon som hade nobiliserats (genom börd). Representationsrätten på Riddarhuset måste även kunna påvisas. Det var och är – således viktigt att det genealogiska materialet är vederbörligt arkiverat och upprätthållet. Detta var 1855 inte fallet. *Eugen Theodor von Knorring* stod alltså inför en stor och viktig uppgift och förväntningarna var också stora.

Under 1857 hade man äntligen nått tidpunkten då den tilltänkta tomten, efter diverse komplikationer, kunde införskaffas och byggnadsplanerna kunde godkännas. Den 8 oktober 1857 ingicks ett avtal med arkitekten Georg Theodor Chiewitz. Enligt kontraktet skulle byggnaden stå färdig tre år senare. Arkitekten skulle anskaffa allt behövligt byggnadsmaterial. Två direktionsledamöter i samråd med direktionssekreteraren *Eugen Theodor von Knorring* mottog uppdraget att vaka över projektets ordentliga utförande.

Det visade sig snart att Chiewitz, avsiktligt eller oavsiktligt, underskattat kostnaderna för bygget. Efter en resa i Tyskland föreslog Chiewitz ett tyskt parkettgolv och att vapnen för "samlingsalen" skulle

tillverkas av hantverksfirman Gropius i Berlin. Direktionen beslöt att godkänna anbudet för vapensköldarna. Alla ståndets ledamöter och alla nyadlade ombads att beställa av de offererade "vapenplåtarna".

Eugen Theodor von Knorring kom att verka som riddarhussekreterare under två direktionsperioder, den första från 1855 – 58, den andra från 1858 – 60.

Få är de föreningar eller sammanslutningar inom vilka inga spänningar förekommer. Ridderskapet och Adeln hörde under den senare hälften av 1800-talet inte till undantagen. Det var i många avseenden en turbulent tidsperiod och diskussionens vågor gick mången gång höga. En ny grupp av yngre, i trettioårsåldern, intellektuellt eller juridiskt bildade oberoende godsägare växte fram och tog en aktivare roll. Flera av dessa, ledda av J. A. von Essen var tydligt bärare av den nya liberalismen. Många var därtill värtaliga och skickliga skribenter. I den liberala andan ifrågasatte de många tidigare fattade beslut – kanske inte direkt adeln som institution, men nog t.ex. byggandet av ett riddarhus. Den liberala, eller kanske man kunde säga radikala, gruppen föreslog att man skulle avstå från planerna att bygga ett Riddarhus, alltså ett hus för Ridderskapet och Adeln, utan istället att byggnaden skulle bli hemvist för alla stånden, dvs ett "ständarhus".

I denna stormiga tid kom *Eugen Theodor von Knorrings* klara och retoriska stil väl till pass och hans syns ha åtnjutit ett stort förtroende.

I samband med en heraldisk granskningen av vapensköldarna som skulle utföras av en av dåtidens största experter, *friherre Bernhard von Koehne*, uppstod en polemik. Denna förefaller i efterhand delvis osaklig och verkar främst ha varit ägnad att förhala eller förhindra att motiverade korrigeringar skulle göras. *Eugen Theodor von Knorring* hade intresserat sig för att få till stånd en korrigering av svårare bristfälligheter i vapenbildernas sammansättning. Behandling av ärendet förorsakade honom obehag och han beslöt därför att lämna in sin avskedsansökan den 6 november 1860.

Han avtackades med lovord av direktionsstyrelsen, men det kan vara värt att notera att *Eugen Theodor von Knorring* för sin adelskalender "Storfurstendömet Finlands Ridderskaps och Adels Kalender för år 1858" inte erhölet något pekuniärt understöd, endast ett förskott med återbetalningsskyldighet för trycknings- och inbindningskostnaderna. Detta betyder alltså att *Eugen Theodor von Knorring* i praktiken finansierade den första adelskalendern. Kalendern, som hade den svenska som förebild, var utmärkt. Von Törne anser i sitt verk att *Eugen Theodor von Knorring* hade varit den bäst skickade för detta uppdrag. "Av intresse för saken" som han själv uttryckt det fortsatte han kompletteringarna av stamtavlorna och fullföljde dem i början av 1866. Först 1872 utkom den andra adelskalendern. Utgivare var N. H. Pinello.

På grund av penningbristen som orsakats av budgetöverskridningarna hade byggandet av Riddarhuset framskridit långsamt. 1861 beviljades Ridderskapet och Adeln ett lån av kejsaren (utan återbetalningsskyldighet) och byggandet tog åter fart.

I slutet av 1862 blev äntligen Riddarhuset färdigt. Chiewitz fick sitt arvode och Ridderskapet och Adeln kunde flytta in i god tid för lantdagen som ägde rum i september 1863 – 54 år efter den första.

Under de fyrtiotre år då vi hade ståndslandtdagar i vårt land kom Ridderskapet och Adeln att spela en framträdande roll inom den fyrdelade ståndsrepresentationen. Ridderskapet och Adeln kunde nu utöva sin makt korporativt som det främsta ståndet i ståndsriksdagen. Under denna period fattades beslut som var av avgörande betydelse för ståndets framtid, det ena efter det andra privilegiet avskaffades och slutligen av avslutades systemet med ståndslandtdag. Von Törne anser att Ridderskapet och Adeln under hela denna tid på ett förnämligt sätt med landets bästa inför ögonen hävdade sin ställning.

Under denna omvälvande tid är *Eugen Theodor von Knorring* aktiv, först i egenskap av riddarhussekreterare och senare såsom representant för ätten *von Knorring* inom ståndet och dess utskott (ättens huvudman var fram till 1887 *Frans Egenolf Eugén* och efter honom hans son *Lave Gustaf Severin* fram till 1913, dvs *Eugen Theodors* bror *Carl Henriks* son och sonson).

Eugen Theodor representerade ingendera ytterligheten utan han höll sig moderat i en mellanställning, allmänt sympatiserande med frisinna reformer, men i vissa fall obenägen för mera vittsyftande omgestaltningar. Han förefaller mången gång ha tagit medlarens roll.

Jag flyttar nu fokus till de fjorton landtdagar som kom att hållas i Finland efter med början 1863 och speciellt *von Knorringarnas* insatser under dessa. Von Törnes sammanfattning av landtdagarna, diskussionerna och talarna är intressant läsning och man blir lätt fången.

Under den andra landtdagen **1863–64** (lantmarskalk friherre *Johan Mauritz Nordenstam*) var meningsutbytena inom ståndet livligt. Då den liberala falangen förslög om avsägelse av alla de adliga privilegierna utom representationsrätten motsade *Eugen* förslaget. Mångordigt – men kanske idag inte helt lättolkat – sade han sig vara villig att avsäga sig ” .. alla de få verkliga, men många dels inbillade, dels icke mera gällande eller begagnade, dels värdelösa friheter och förmåner, adliga privilegierna innehålla, blott det kan ske med lite mindre ståt. Men att göra det såsom ett offer på fäderneslandets altare när man ej har mera att erbjuda än den lilla återstod de adliga privilegierna äro ämnade att bibehålla, det vågar jag anse att dessa lämningar icke förtjäna ..!

I frågan om hur en duell skulle hanteras rättsligt anslöt sig *Eugen Theodor von Knorring* – i efterhand något förvånande – till följande reservation, som främst omfattades av officerare och militärer (”Jag finner det i högsta grad hårt, att en person, som på ridderligt sätt och i vittnens närvaro uti envig dödar eller svårt sårar den motståndare, som kränkt hans heder, skall straffas i likhet med varje annan missdådare med tukthus på längre eller kortare tid. De straffbestämmelser för envig, som den nådiga propositionen innehåller, hade enligt min åsikt varit till delar överensstämmande med rättvisans fordringar”).

Eugen Theodor von Knorrings insats under den andra landtdagen renderade honom epitet som jag inledde med, dvs ”*En klar och retorisk riddarhustalare i gammal, god stil gärna åberopande historiska exempel*” (snart sagt den ende för övrigt av denna typ).

Under landtdagen 1863–64 antogs förslaget till en ny Riddarhusordning, som med några förändringar vilka tillkom 1916, består än idag. Med den nya Riddarhusordningen, som stadfästes av kejsaren först den 26 maj 1896, försvann treklassindelningen. Därmed blev voteringarna enklare och resultaten mera representativa för ståndets rådande meningar.

Under den tredje lantdagen, som hölls **1867** (lantmarskalk återigen friherre *Johan Mauritz Nordenstam*), deltog Eugen igen. Han understödde bl.a. aktivt propositionen att utskotten fritt skulle få välja ordförande bland sina ledamöter; ”endast förtjänsten bör avgöra vem som blir ordförande i ett utskott”.

Då propositionen rörande ”forum privilegiatum” behandlades, dvs att adelsman kan dömas endast av sina vederlikar, dvs av hovrätternas ledamöter gick återigen diskussionens vågor höga. Enligt det liberala, moderna synsättet gällde likhet inför lagen. För de konservativa gällde det ett privilegium.

Eugen Theodor von Knorring uppläste här ett längre, vältaligt uttalande där han påvisade de juridiska olägenheterna av ”forum privilegiatum” och vädjade till historiens exempel på offer av företrädesrättigheter för allmänt väl. Anförandet inbragte honom eloger och resultatet av den efterföljande omröstningen var att ett ålderdomligt, föråldrat privilegium åter hade fallit.

En petition som orsakade mycken diskussion rörde införandet av ett nytt parlamentariskt system som skulle vara effektivare än det dåvarande kollegiala systemet. Förslaget innehöll otvivelaktigt element som idag förespråkas av s.k. neoliberala anhängare. *Eugen Theodor von Knorring* bemötte petitionären och stod helt oförstående inför de parlamentariska synpunkterna, som han fullkomligt fördömde, visande – karaktäristiskt nog – på Sverige med dess konstitutionsutskott, m.m. som enda tänkbara förebild, ifall man ansåg förändringar nödvändiga.

Generellt förefaller de liberala vindarna att något ha avtagit. Tack vare influtna avgifter från nyadlade ätter och baroniseringar samt hyresintäkter för de delar av Riddarhuset som hyrts ut till, bl.a. Finska Föreningsbanken, var Riddarhusets ekonomi på en bättre bas. Det visade sig dock snart att byggnaden inte uppförts med tillbörlig soliditet och flera kostsamma reparationer och förbättringar fick göras.

Den fjärde lantdagen utblåstes den 2 februari **1872** (lantmarskalk återigen friherre *Johan Mauritz Nordenstam*). Under denna dryftades bl.a. språkfrågan och kvinnornas mänskliga rättigheter – i detta skede kvinnans lika arvsrätt. Debatten i språkfrågan visar en begynnande differentiering, men yttrandena var än så länge lidelsefria och på en hög nivå. *Eugen Theodor von Knorring* omnämns igen bland de bemärkta talarna.

Från bondeståndets sida efterlyste man en gemensam byggnad, ett Ständerhus. Ett förslag var att göra en tillbyggnad till Riddarhuset på norra sidan om Regeringsgatan, dvs där Finska Litteratursällskapets hus ligger idag

1877–78 års långa och något märkliga lantdag, den femte i ordningen, inleddes den 26 januari **1877**. Vid öppningen manade lantmarskalken friherre *Johan August von Born* till värdighet, hovsamhet och lugn. En av de viktigaste frågorna berörde propositionen rörande värnpliktslag. Debatten var aktiv och hela tiden höll sig på en hög nivå. Den individuella frihetens rätt försvarades med patos av de unga friherrarna von Born och Wrede. Resultatet av denna lantdag var stiftande av en värnpliktslag, fullbordandet av lagstiftningen om näringsfrihet samt införandet av guldmyntfot (i konsekvens med att ständerna övertagit ansvaret för Finlands Banks förvaltning).

Språkfrågan spelade för första gången en iögonenfallande roll. Det finska språksträvandet koncentrerade sig i detta skede på att åstadkomma finskspråkiga statsägda lärdomsskolor.

En med dagens ögon rätt egendomligt privilegiefråga som behandlades var huruvida frälsemän som näringsidkande borgare borde få utöva valrätt till borgarståndet vid lantdagsvalen. Några av de unga liberala ledamöterna försvarade förslaget. Frågan avgjordes egendomligt nog senare av monarken genom ett manifest av 1879.

Intressant att notera är att Riddarhusutskottets förslag att en riddarhusgenealog skulle anställas godkändes.

Eugen som avlidit i lungsot den 10 juni 1874 deltog således inte i denna lantdag. Någon annan *von Knorring* omnämns heller inte av von Törne.

Den sjätte lantdagen och första under Alexander III:s regeringstid utblåstes den 19 januari **1882** (lantmarskalk *S. W. von Troil*). Bland de unga nykomna ledamöterna som snart skulle göra sig bemärkta finner vi *Anton Leonard von Knorring*, dvs *Eugen Theodors son och Fredrik Johan Eugens farfars farfar*. En fråga som tilldrog sig ett livligt och allmänt intresse var ständerhusfrågan. August Schauman uttrycker sig i boken "Från sex årtionden i Finland" att det fanns idéer "med en verkligt tropisk yppighet". Någon föreslog rentav att man skulle överlåta Riddarhuset till staten. Lyckligtvis – för oss – beslöts attståndet inte var berett att avstå sitt hus. Ridderskapets och Adelns roll var vid denna lantdag inte lika dominerande som tidigare, även om 7 av 12 ordförandeplatser var besatta med ledamöter från adelsståndet.

Anton Leonard von Knorring omnämns av von Törne som en av de bemärkta talarna.

Under den sjunde lantdagen **1885** (lantmarskalk återigen friherre *S. W. von Troil*) nådde språkstriden sin högsta intensitet och lidelsefullhet. Språkstridens uppblossande kom av att de finsksinnade önskade få det finska språket erkänt som ett officiellt språk lika berättigat med svenskan.

Striden stod även häftig om ett regeringsinitiativ, som avsåg ändra bestämmelserna om valrätten till borgarståndet, innefattande vissa begränsningar av skatteöretalet som grund för valbarheten. Slutligen kom man fram till en 15-gradig röstskala.

Ett förslag av den av föregående lantdag tillsatta delegationen med uppgift att bygga ett ständerhus lade fram ett förslag om att bygga ett storslaget hus på Observatorieberget (Observatoriet skulle flyttas). Förslaget möttes av stark kritik. *Anton Leonard von Knorring* framförde behovet av sparsamhet och erinrade om landets anspråkslösa tillgångar. Under denna lantdag deltog hela tre Knorringar. Förutom *Anton Leonard* deltog också *Frans Egenolf Eugén* (Frans Egenolf och Anton Leonard förefaller ha delat på uppdraget) och *Alexander Wilhelm* (min farfarsfar) som representant för ätten *af Björkesten*.

Anton Leonard von Knorring blev nu invald i riddarhusdirektionen.

Den åttonde lantdagen som ägde rum **1888** (lantmarskalk friherre Victor von Haartman) avlöpte betydligt lugnare än den föregående. Bland de bemärkta nämndes återigen Anton Leonard. Ett av de beslut som fattades var anslåendet av medel för sammanställning och tryckning av en vapenbok. Den som fick uppdraget var filosofiekandidaten George Granfelt. Den nya vapenboken "*Finlands Ridderskaps*

och Adels Vapenbok jemte beskrifning, utgifven enligt Ridderskapet och Adels på lantdag år 1888 fattade beslut” utkom redan följande år, dvs 1889.

Anton Leonard von Knorring blev inte omvald eftersom han som nyvald landssekreterare i Viborgs län flyttat från Helsingfors.

Min huvudsakliga källa von Törne nämner inte *Anton Leonard von Knorring* specifikt i sina referat från lantdagarna **1891, 1894 och 1897**, men omnämner *Anton Leonard von Knorring* som en både flitig och bemärkt talare. Det är värt att notera att von Törne var rak på sak i sina omdömen Han karakteriserar en ståndsbroder som ”mera trägen en betydande”. Man kan alltså förmoda att hans omdömen är relativt ärliga.

1891 höll *Anton Leonard* höll talet till prästeståndet.

I lantdagen **1894** deltog hela fyra Knorringar. Förutom *Anton Leonard* (som representerade adliga ätten N:o 138) deltog friherre *Johannes Alarik von Knorring* för den friherrliga ätten von Knorring (N:o 9), *Carl Erik* (som representant för ätten Kuhlefeldt) och *Frans Axel*.

Året **1899** var januarimanifestets, den stora massadressens och den för ordnandet av värnpliktsfrågan sammankallade urtima lantdagens år. Till lantmarskalk valdes ånyo friherre *S. W. von Troil* uppbyren av ståndet på grund av den klokhet, värdighet och samvetsgrannhet varmed han skött sitt uppdrag vid senaste lantdag.

Endast under lantdagens tio sista dagar förekom offentliga meningsutbyten. Fram till dess hade alla debatter förts vid enskilda plena och finns därför inte upptecknade. Bland de flitigaste talarna finner vi åter en gång *Anton Leonard*.

Anton Leonard fortsatte att representera vår ätt under lantdagarna **1900** (*friherre von Knorring, Frans Axel*), **1904 – 05** (*Carl Erik*) och **1905 – 06**, som kom att bli den sista. Lantmarskalken friherre Victor Magnus von Borns välavvägda avskedsord satte punkt för en epok. ”*Finlands Ridderskap och Adel har idag för sista gången såsom riksstånd intagit sin urgamla plats i spetsen för sitt lands representation, och vår höga uppgift i fosterlandets statsliv är ändad. Om några flyende minuter är den svensk-finska ståndsrepresentationens saga all, och vi nästan höra rasslet av hävdens blad som vändas*”

Anton Leonard och senare hans son *Axel Erik* fortsatte som ättens huvudman att representera ätten under Adelsmötena som fr.o.m. 1919 organiseras vart tredje år (med undantag av 1944). Under Adelsmötena behandlas inte längre rikets angelägenheter utan frågor som hänför sig till byggnaden, ekonomin, genealogin och kansliarbetet.

Efter *Axel Erik* följde hans äldste son *Holger Eugén Johan Erik*, som under hela fyra Adelsmöten valdes till mötesordförande. Hans avslutningsanföranden innehåller många intressanta frågeställningar som är högst aktuella än idag.

1961 säger han, bl.a. följande rörande adelsmötets uppgift: ”*Men vi samlas icke enbart för att sola oss i glansen av det förgångna, utan för att styrkta av kontakten och umgänget med våra likar föra vidare till våra efterkommande den tradition och den anda av ridderliga dygder, som varit så självfallen och så utmärkande för medlemmarna av vårt stånd.*”

1964 berör han bl.a. frågan om Adelsmötets relevans i vår tid med följande kloka ord:

"I vår rationella tid kan ett adelsmöte förefalla mången vara en anakronism - någonting som helt överlevt sig själv - en död tradition.

En tradition är det mycket riktigt, men en levande sådan så länge vi själva hysa intresse för de kulturhistoriska i vår bakgrund och för de traditionella former våra adelsmöten ha."

1967 tar han upp den viktiga frågan om återväxten. *"Måtte återväxten tryggas och fler och fler unga adelsmän förstå att de redan genom sin blotta börd ha ett definitivt ansvar för riddarhusinstitutionens fortbestånd i Finland. Kan intresset för våra adelsmöten stimuleras hos de yngre finns alla förutsättningar för att de gamla formerna skola leva vidare i nuet och framtiden."* (2018 en handfull aktiva unga)

1979 återknyter han till adelsmötets betydelse och relevans med orden: *"Vi göra här, i denna sal, vårt bästa för att vidmakthålla andan, formerna och formuleringarna från tider helt skilda från dem vi leva i just nu! Det är fullt lika viktigt för människan att ha känslan för och kontakten med det förgångna som att leva i nuet och i förtröstan på framtiden."*

Efter Holger följde Henrik Johan. Under senaste Adelsmöte 2018 representerade Fredrik Johan Eugen förtjänstfullt vår ätt.

Intressant nog finns alla anföranden från både lantdagarna och Adelsmöten nogsamt dokumenterade och erbjuder således en riklig informationskälla.

Adelsståndets position och prestige var hög i samhället under hela 1800-talet. Ståndssamhällets grundvalar, hierarkierna och de privilegiebaserade korporationerna var särskilt starka under den första hälften av århundradet, men den sociala dynamiken kom att förändras under seklets lopp. Adeln och de ofrälse ståndspersonerna gick allt mera ihop i ett löst sammanfogat herrskapskikt som man identifierade som den bildade klassen eller de bildade klasserna. Redan på 1840-talet började allt flera att tala om samhället utgående från "klasser" i stället för de traditionella "stånd" som byggde på ett privilegie- och korporationstänkande, och en grupp som snart kom att identifiera sig som "medelklass" blev allt synligare.

Vad adel var och borde vara i relation till det övriga samhället i 1800-talets Europa blev en brännande fråga. Den är kanske inte brännande nu längre, men trots detta av intresse och kunde vara föremål för ett annat föredrag.

Jag avslutar nu denna odysse i Riddarhusets historia- både institutionens och byggnadens – med fokus på några ättemedlemmars insatser under de omvälvande åren mellan 1809 och 1906 med några reflektioner:

- De liberala strömningarna under den senare hälften av 1800 företrädde många likheter med student revolutionerna nästan exakt 120 år senare. Bildade, unga män (och kvinnor) från goda familjer revolterar mot den förra generationens värderingar.
- Budgetering och övervakning av kostnader och kvalitet var tydligen lika utmanande då som nu. Fortfarande står frågor rörande Riddarhusets underhåll högt på agendan under

Adelsmötena.

- Många frågor som debatterades intensivt under 15 lantdagarna och säkerligen många direktions- och utskottsmöten står förvånansvärt ofta ännu på agendan. Redan 1858 väcktes frågan hur man skulle förfara då någon ansökte om att legitimera ett barn som fötts före eller utanför äktenskapet. Jag kan nämna att denna fråga fortfarande inte har försvunnit. Den kommer regelbundet upp på Adelsmötet, senast för ett och ett halvt år sedan!
- *Eugen Theodor, Anton Leonard och Holger* har varit erkänt bemärkta och representativa medlemmar inom Ridderskapet och Adeln. De förefaller ha varit balanserade, eftertänksamma, flitiga och ödmjuka. Under omvälvande turbulenta tider visade de personlig integritet och klokskap. De uppvisade egenskaper som vi tyvärr idag för sällan påträffar bland våra politiker.

Det har för mig varit en givande resa genom en intressant tidsepok. Den var inte lika lång och omfattande som den som i somras förde mig genom historien från 1100 talet till idag sett genom två familjers perspektiv.

Alla dessa tre "tidsresor" fick mig att tänka på vikten av att föra familjens historia vidare till kommande släktled. Eller med *Holgers* ord. "*Det är fullt lika viktigt för människan att ha känslan för och kontakten med det förgångna som att leva i nuet och i förtröstan på framtiden.*"

Inom vår släkt finns många personer vars bedrifter är värda att föra vidare, t.ex. Nikolai, Frans Petter, m.fl. Kanske något för släktrådet att fundera på.

Källor

FINLANDS RIDDARHUS I och II, P. O. von Törne, 1926 resp. 1935

ADELN OCH DESS HUS, Johanna Aminoff-Winberg, Henrika Tandefelt, m.fl., 2013

ÄTTERNA KNORRING, P. Möller, K. J. Paulsen, G. von Knorring, 2000

FINLANDS ADELSKALENDER, olika år

Protokoll från Lantdagarna, 1809 – 1905 - 06

Protokoll från Adelsmöten, 1919 - 1979